

## การบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน

กรณีศึกษา : ชุมชนบ้านเซินเหนือ ตำบลโนนคอม

อำเภอภูพาน จังหวัดขอนแก่น

Sustainable Community Based Tourism Management :

A Case Study of Ban Suennuea Bannongkom,

Phuphaman, Khon Kaen Province

ธีระมธ คงสงค์<sup>1\*</sup> จินณพัช อนุพร<sup>2</sup>

Teeramet Khongsong Jinnapas Pathumporn

### บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ (1) ศึกษาการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน (2) ศึกษาผลกระทบทั้งทางบวกและทางลบในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน (3) ศึกษาวงจรชีวิตของแหล่งท่องเที่ยวชุมชนบ้านเซินเหนือ โดยการงานวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษางานวิจัยเชิงคุณภาพและปริมาณจากการแจกแบบสอบถามนักท่องเที่ยว จำนวน 400 คน และการสัมภาษณ์เชิงลึกกับกลุ่มหน่วยงานที่มีส่วนเกี่ยวข้อง

ผลการศึกษาพบว่า การมีส่วนร่วมในการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านเซินเหนือของกลุ่มชุมชนท้องถิ่น อยู่ในระดับสูงในส่วนของความร่วมมือของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง หน่วยงานที่เกี่ยวข้องมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนตั้งแต่เริ่มต้น โดยเป็นผู้มองเห็นศักยภาพของหมู่บ้านเซินเหนือในการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชน เริ่มจากการเข้ามาในชุมชนเพื่อสอบถามและลงมติในการเริ่มการบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน โดยมีการให้การสนับสนุนในด้านของงบประมาณ การแต่งตั้งกรรมการกลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชน การพัฒนาผลิตภัณฑ์ การทำป้ายบอกทาง การปรับ ภูมิทัศน์ภายในชุมชน และให้ความช่วยเหลือในการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านเซินเหนือ ในด้านของผลกระทบทางการท่องเที่ยว ชุมชนบ้านเซินเหนือมีผลกระทบทางบวกในด้านของเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ในระดับสูง แต่มีการลงทุนทางธุรกิจการท่องเที่ยว

<sup>1</sup>นักศึกษาลัทธิศึกษาดูการธุรกิจบัณฑิต คณะบริหารธุรกิจและการบัญชี มหาวิทยาลัยขอนแก่น

<sup>2</sup>อาจารย์ประจำคณะบริหารธุรกิจและการบัญชี มหาวิทยาลัยขอนแก่น

\*Corresponding Author e-mail: teeramet\_k@kkumail.com

อยู่ในระดับน้อย ในส่วนของผลกระทบทางลบของการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านเซินเหนือ มีเล็กน้อยในส่วนย่อยของหัวข้อด้านสังคม คือปัญหาระหว่างคนในชุมชน ซึ่งโดยสรุปแล้ว ในส่วนของวงจรชีวิตของแหล่งท่องเที่ยวบ้านเซินเหนือด้านการมีส่วนร่วมยังอยู่ในจุดที่กำลังพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชน โดยยึดถือเอกลักษณ์วัฒนธรรมชาวไทภูเขาชุมชนเป็นสำคัญ และการที่จะทำให้การท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านเซินเหนือเกิดความยั่งยืนได้ จะต้องมีการกระจายรายได้จากการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างทั่วถึง และร่วมมือกันระหว่างผู้นำชุมชนและเจ้าอาวาสวัดเฉลี่ยทอง เพิ่มมากยิ่งขึ้น จะสามารถพัฒนาจุดอ่อนของชุมชน เพื่อให้สอดคล้องกับบริบทการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านเซินเหนือ

**คำสำคัญ :** การบริหารจัดการ การท่องเที่ยว การท่องเที่ยวโดยชุมชน

### Abstract

The purpose of this research was threefold:1.) to study the participation of the community members in the community's tourism management 2.) to study both positive and negative impacts caused by the community's tourism management, and 3.) to study the tourism lifecycle in Bansuennuea using qualitative method via deep interviews and quantitative method via questionnaire.

The results show that the participation of the community members is relatively high. Regarding the cooperation of organizations involved with tourism, these organizations play a role in the management of tourism in the community from the very beginning by evaluating the potential of developing the village into a tourism attraction. The procedure began with the distribution of questionnaire and the voting in a favor of transforming the village. The funds were provided and a committee was formed. There are developments of local products, signs to assist tourists, landscaping, and the development of tourism in the village. With regards to the impact of tourism, Bansuennuea was affected economically, socially, culturally, in nature, and environmentally in the high degree. The tourism business investment is considered low. The negative impacts are also considered low. For example, one social factor is that some conflicts are formed between community members. In short, participatory of Bansuennuea in the life cycle

of the tourism is still at its developmental stages. The process is based on the local culture and the goal of sustainable tourism, which aimed to create overall income equality. There should be improved cooperation between the leader of the community and the head of Chaleang Thong Temple. These actions will help improve the community's weak point so that it can match with Bansuennuea's context.

**Keyword :** Management Tourism Community Base Tourism

## บทนำ

จังหวัดขอนแก่นเป็นจังหวัดที่มีความพร้อมและมีศักยภาพด้านการท่องเที่ยว โดยได้รับการยกระดับให้เป็นเมือง MICE City ของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และเป็นศูนย์กลาง การคมนาคมขนส่งของภูมิภาค อีกทั้งจังหวัดขอนแก่นยังเป็นเมืองที่มีเอกลักษณ์ ด้านศิลปวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น อาทิเช่น ประเพณีไหมผูกเสี่ยว ประเพณีบวงสรวง องค์พระธาตุขามแก่น และประเพณีอื่นๆอีกมากมาย โดยมีการยึดหลักตามฮีต 12 ซึ่งเป็น หลักดำเนินชีวิตตามคำสอนของพระพุทธศาสนา โดยจะเห็นได้ว่าจังหวัดขอนแก่นเป็นจังหวัด ที่มีเอกลักษณ์ด้านการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม ประเพณีท้องถิ่นมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ดังนั้นจึงได้เกิดการท่องเที่ยวโดยชุมชนขึ้น เพื่อเป็นการเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรม ประเพณีท้องถิ่น ให้นักท่องเที่ยวสามารถเรียนรู้เอกลักษณ์ของชุมชนแต่ละชุมชนในจังหวัดขอนแก่นผ่านกิจกรรม การท่องเที่ยวของชุมชน อีกทั้งยังเป็นการอนุรักษ์และสืบสานวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น ให้อยู่คู่สังคมสืบไป

หมู่บ้านเซินเหนือ ตั้งอยู่ตำบลโนนคอม อำเภอภูผาม่าน จังหวัดขอนแก่น เป็นหมู่บ้าน ของชาวไทภูดั้งเดิมที่อพยพมาจากอำเภอนครไทย จังหวัดพิษณุโลก เป็นชุมชนไทภูแห่งเดียว ในภาคอีสาน มีทรัพยากรอุดมสมบูรณ์ และเป็นหมู่บ้านที่มีเอกลักษณ์ด้านศิลปวัฒนธรรม ประเพณีท้องถิ่นมาตั้งแต่โบราณ อีกทั้งยังเป็นหนึ่งในสถานที่ท่องเที่ยวที่ได้รับการสนับสนุน จากภาครัฐ ตามนโยบายชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถี จากกรมพัฒนาชุมชนกระทรวงมหาดไทย ได้เข้ามาให้ความรู้ความเข้าใจและช่วยเป็นที่เลี้ยงในการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนหมู่บ้าน เซินเหนือขึ้นมา เริ่มสร้างและพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชน มีการบริหารจัดการจากส่วนกลาง ของหมู่บ้าน โดยการตั้งกลุ่มการท่องเที่ยวภายในหมู่บ้าน พัฒนา ศักยภาพ สาธารณูปโภค ประกอบกับการใช้ชีวิตตามวิถีดั้งเดิม

ในปัจจุบันหมู่บ้านเงินเหนื่อได้รับการพัฒนาไปจนถึงขั้นมีที่พักโฮมสเตย์ มีฐานการเรียนรู้ มีการจัดโปรแกรมทัวร์ มีการจัดตั้งกลุ่มการท่องเที่ยว แบ่งตามลักษณะหน้าที่ เป็นชุมชนที่มีศักยภาพ และได้รับรางวัล OTOP นวัตกรรม มีวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ แหล่งท่องเที่ยว มีความน่าสนใจ มีผลิตภัณฑ์เฉพาะเป็นของตนเอง ผู้จัดทำได้สังเกตเห็นว่าชุมชนบ้านเงินเหนื่อ มีศักยภาพและมีความน่าสนใจด้านการมีเอกลักษณ์ของวัฒนธรรมท้องถิ่น อีกทั้งยังอยู่ในแผนการพัฒนาของหน่วยงานภาครัฐ เช่น กรมพัฒนาชุมชน กระทรวงวัฒนธรรม และหน่วยงานต่างๆ จึงประสงค์ที่จะศึกษาการบริหารจัดการทรัพยากรทางการท่องเที่ยว การมีส่วนร่วมของชุมชน ที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกันในหัวข้อการบริหารจัดการท่องเที่ยว โดยชุมชน กรณีศึกษาบ้านเงินเหนื่อ ตำบลโนนคอม อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดขอนแก่น

### วัตถุประสงค์ในการวิจัย

1. เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนด้านการบริหารจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน กรณีศึกษาบ้านเงินเหนื่อ ตำบลโนนคอม อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดขอนแก่น
2. เพื่อศึกษาผลกระทบทางบวกและทางลบในการบริหารจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน กรณีศึกษาบ้านเงินเหนื่อ ตำบลโนนคอม อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดขอนแก่น
3. เพื่อศึกษาวงจรชีวิตของแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชน กรณีศึกษาชุมชนบ้านเงินเหนื่อ ตำบลโนนคอม อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดขอนแก่น

### วิธีดำเนินการวิจัย

ในการศึกษาวิจัยเป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพและปริมาณ เพื่อศึกษาการบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน กรณีศึกษาชุมชนบ้านเงินเหนื่อ ตำบลโนนคอม อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดขอนแก่น เป็นการวิจัยผสมผสานระหว่างการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ที่มีวัตถุประสงค์ในการเสนอการบริหารจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน กรณีศึกษาบ้านเงินเหนื่อ ตำบลโนนคอม อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดขอนแก่น

**ประชากรกลุ่มตัวอย่าง** จากการศึกษาข้อมูลในด้านการบริหารจัดการท่องเที่ยว โดยชุมชน กรณีศึกษาบ้านเงินเหนื่อ ตำบลโนนคอม อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดขอนแก่น ผู้วิจัยได้ใช้การสัมภาษณ์ เชิงลึกในการศึกษาวิจัย เพื่อนำข้อมูลที่ได้ไปพัฒนาการบริหารจัดการท่องเที่ยว โดยชุมชน กรณีศึกษาบ้านเงินเหนื่อ ตำบลโนนคอม อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดขอนแก่น โดยแบ่งประชากรออกเป็น 2 กลุ่ม ดังนี้

**กลุ่มที่ 1** หน่วยงานภาครัฐที่มีส่วนสนับสนุนการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านเซินเหนือ จำนวน 4 หน่วยงาน (หน่วยงานละ 1 คน) โดยประกอบด้วย

**ตารางที่ 1** ตารางแสดงหน่วยงานที่มีส่วนสนับสนุนการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านเซินเหนือ

ระดับความสำคัญ	หน่วยงาน
ระดับท้องถิ่น	1. สำนักงานพัฒนาชุมชน อำเภอภูผาม่าน จังหวัดขอนแก่น 2. ที่ว่าการอำเภอภูผาม่าน จังหวัดขอนแก่น
ระดับจังหวัด	1. สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดขอนแก่น 2. สำนักงานท่องเที่ยวและกีฬาสำนักงานจังหวัดขอนแก่น

**กลุ่มที่ 2** มีการเก็บข้อมูลจากผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการท่องเที่ยว ผู้ไม่มีส่วนได้เสียกับการท่องเที่ยว และหน่วยงานที่มีส่วนในการสนับสนุนการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านเซินเหนือ

กลุ่มที่ 1 ผู้นำชุมชน และกลุ่มชุมชนท้องถิ่นในพื้นที่ หมู่บ้านเซินเหนือ หมู่ที่ 2 อำเภอภูผาม่าน จังหวัดขอนแก่น ผู้วิจัยได้กำหนดกลุ่มตัวอย่างด้วยการสุ่มตัวอย่างแบบบังเอิญหรือตามสะดวก (Accidental Convenience Sampling) ประกอบด้วย

1. ผู้ใหญ่บ้านเซินเหนือ หมู่ที่ 2 ตำบลโนนคอม อำเภอภูผาม่าน จังหวัดขอนแก่น (จำนวน 1 คน)
2. กลุ่มชุมชนท้องถิ่นบ้านเซินเหนือ หมู่ที่ 2 ตำบลโนนคอม อำเภอภูผาม่าน จังหวัดขอนแก่น จำนวน 124 คน จาก 124 หลังคาเรือน

#### การเก็บรวบรวมข้อมูล

**การเก็บรวบรวมข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Data)** ผู้วิจัยได้นำข้อมูลที่ได้ทำการรวบรวมจากการใช้เครื่องมือแบบสัมภาษณ์เชิงลึก ที่ได้จากการเก็บรวบรวมจากกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษางานวิจัย 2 กลุ่ม คือกลุ่มหน่วยงานที่มีส่วนสนับสนุนการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านเซินเหนือ และกลุ่มผู้ใหญ่บ้าน กลุ่มชุมชนท้องถิ่นบ้านเซินเหนือ หมู่ที่ 2 ตำบลโนนคอม อำเภอภูผาม่าน จังหวัดขอนแก่น

**การเก็บรวบรวมข้อมูลทุติยภูมิ** ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องโดยการค้นคว้าข้อมูลจากหนังสือ วารสาร สื่ออินเทอร์เน็ต และผลงานวิจัย

## การวิเคราะห์และประมวลผลข้อมูล

### 1. ข้อมูลเชิงคุณภาพ

**1.1 การวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์** ผู้วิจัยนำข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) จากกลุ่มตัวอย่าง 2 กลุ่ม ที่ได้ไปสัมภาษณ์มาวิเคราะห์โดยใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ถอดข้อมูลจากการให้สัมภาษณ์ของกลุ่มตัวอย่างและนำมาสรุปเนื้อหาใจความสำคัญ วิเคราะห์และประมวลผลออกมาตามประเด็นของข้อมูล และนำเสนอข้อมูลที่ได้ทำการวิเคราะห์แล้วออกมาในรูปแบบของความเรียง

**1.2 การวิเคราะห์และประมวลผลข้อมูลจากการสำรวจ** ผู้วิจัยได้นำผลการสำรวจชุมชนบ้านเซินเหนือ ตำบลโนนคอม อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดขอนแก่น และการสำรวจทรัพยากรการท่องเที่ยว นำมาวิเคราะห์ข้อมูลและประมวลผลข้อมูล โดยมีการจัดประเภทของข้อมูล และนำเสนอข้อมูลที่ได้ทำการวิเคราะห์แล้วออกมาในรูปแบบของความเรียง

### 2. ข้อมูลเชิงปริมาณ

**2.1 การวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถาม และแบบประเมิน** ผู้วิจัยได้นำข้อมูลที่ได้จากการลงพื้นที่เก็บข้อมูลเชิงสำรวจจำนวน 124 คน จากหมู่บ้านบ้านเซินเหนือ ตำบลโนนคอม อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดขอนแก่น นำมาวิเคราะห์โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปที่สามารถวิเคราะห์ข้อมูลได้อย่างแม่นยำ โดยใช้สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistic) ซึ่งเป็นการแสดงผลการวิเคราะห์ข้อมูล เป็นค่า ร้อยละ (Percentage) ค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) และ ค่าเฉลี่ย (Means) โดยกำหนดการให้คะแนนคำตอบของแบบประเมิน จำนวน 5 ระดับตามมาตราส่วนประเมินค่า (Rating Scale) คือ

มากที่สุด	ระดับคะแนน	5	คะแนน
มาก	ระดับคะแนน	4	คะแนน
ปานกลาง	ระดับคะแนน	3	คะแนน
น้อย	ระดับคะแนน	2	คะแนน
น้อยที่สุด	ระดับคะแนน	1	คะแนน

ในการประเมินผล จะใช้วิธีการแปลผลแบบสอบถามโดยใช้ค่าเฉลี่ยตามหลักการแบ่งอันตรภาคชั้น (Class Interval) โดยใช้สูตรคำนวณความกว้างของชั้น (Vanichbuncha, 2007) จากนั้นหาค่าเฉลี่ยของคำตอบของแบบประเมิน โดยพิจารณาตามเกณฑ์ในการประเมินผล ดังนี้

4.21 - 5.00	หมายถึง	มากที่สุด
3.42 - 4.20	หมายถึง	มาก
2.61 - 3.41	หมายถึง	ปานกลาง
1.81 - 2.60	หมายถึง	น้อย
1.00 - 1.80	หมายถึง	น้อยที่สุด

เมื่อได้วิเคราะห์ข้อมูลแล้ว นำมาวิเคราะห์ค่าที่ได้ และวิเคราะห์ผลเพื่อนำไปเสนอแนะแนวทางการพัฒนาการบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนมีส่วนร่วมอย่างยั่งยืน กรณีศึกษาบ้านเขินเหนือ อำเภอภูผาม่าน จังหวัดขอนแก่น

## ผลการวิจัย

**ส่วนที่ 1 การมีส่วนร่วมของคนในชุมชนด้านการบริหารจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน กรณีศึกษาบ้านเขินเหนือ ตำบลโนนคอม อำเภอภูผาม่าน จังหวัดขอนแก่น**

1. การมีส่วนร่วมของกลุ่มชุมชนท้องถิ่น การมีส่วนร่วมทางการท่องเที่ยวของกลุ่มชุมชนท้องถิ่นบ้านเขินเหนือ จำนวน 99 คน (ร้อยละ 80) โดยการมีส่วนร่วมทางการท่องเที่ยวโดยชุมชน 5 ชั้น ซึ่งอยู่ในขั้นริเริ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชนมากที่สุด ร้อยละ 25 ในส่วนของการแสดงความคิดเห็นทางการท่องเที่ยวโดยชุมชนอยู่ที่ร้อยละ 64

2. บทบาทการมีส่วนร่วมทางการท่องเที่ยวโดยชุมชนของหน่วยงานภาครัฐ จากผลการสัมภาษณ์บทบาทการมีส่วนร่วมทางการท่องเที่ยวของหน่วยงานภาครัฐ ประกอบด้วย สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอภูผาม่าน, ที่ว่าการอำเภอภูผาม่าน, และการท่องเที่ยวและกีฬาสำนักงานจังหวัดขอนแก่น สามารถสรุปได้ว่า หน่วยงานต่างๆร่วมมือกันในการสนับสนุนชุมชนบ้านเขินเหนือตามบทบาทหน้าที่ของหน่วยงานไม่มีการก้าวท้าวซึ่งกันและกัน แต่ประสานงานและทำงานร่วมกันโดยหน่วยงานหลักเป็นพัฒนาชุมชนอำเภอภูผาม่านที่ขับเคลื่อนนโยบายโดยใกล้ชิดชุมชนมากที่สุด ได้รับการมอบหมายหน้าที่มาจากพัฒนาชุมชนจังหวัดขอนแก่น โดยการสร้างโครงสร้างการบริหารจัดการแต่งตั้งคณะกรรมการ การท่องเที่ยวโดยชุมชนเข้ามาให้การสนับสนุนในด้านของการพัฒนาผลิตภัณฑ์ ทำจุดเช็คอินภายในวัดเฉลิมทอง สนับสนุนด้านวัตถุดิบ จากงบประมาณชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถีประมาณหมู่บ้านละ 2 ล้านบาท ในส่วนของนายอำเภอภูผาม่านมีหน้าที่รับคำสั่งมาจากส่วนกลางของจังหวัดขอนแก่น และช่วยในการประสานงานระหว่างหน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชน ในการส่งเสริมเศรษฐกิจในภาพรวม การท่องเที่ยวและกีฬาสำนักงานจังหวัดขอนแก่นมีหน้าที่ในการช่วยอำนวยความสะดวกในการเขียนแผนงานและของงบประมาณจากจังหวัดขอนแก่น

3. บทบาทการมีส่วนร่วมของผู้นำชุมชน ผู้นำชุมชนมีส่วนร่วมในการเป็นหัวหน้ากลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านเซินเหนือ โดยมีหน้าที่บริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นตัวกลางระหว่างหน่วยงานภาครัฐและกลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านเซินเหนือ

**ส่วนที่ 2 ผลกระทบทางบวกและทางลบในการบริหารจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนกรณีศึกษาบ้านเซินเหนือ ตำบลโนนคอม อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดขอนแก่น**

จากผลการศึกษาข้อมูลด้านผลกระทบจากการท่องเที่ยวโดยชุมชน และแนวทางการส่งเสริมหรือป้องกันผลกระทบ แบ่งออกเป็น 2 รูปแบบ ดังนี้

1. ผลกระทบการท่องเที่ยวโดยชุมชนจากการสัมภาษณ์เชิงลึก จากการสัมภาษณ์เชิงลึกกับกลุ่มหน่วยงานภาครัฐ ได้แก่ สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดขอนแก่น, สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอกุฉินารายณ์, ที่ว่าการอำเภอกุฉินารายณ์ และการท่องเที่ยวและกีฬาสำนักงานจังหวัดขอนแก่น โดยสามารถสรุปได้ดังตารางที่ 2 ดังนี้

**ตารางที่ 2** ผลกระทบการท่องเที่ยวโดยชุมชนจากการสัมภาษณ์เชิงลึก

<b>ด้านเศรษฐกิจ</b>	
<b>ผลกระทบทางบวก</b>	<b>ผลกระทบทางลบ</b>
1. ชาวบ้านมีรายได้เพิ่มมากขึ้น	1. การกระจายรายได้ทางการท่องเที่ยว
2. ชาวบ้านมีงานเพิ่มมากขึ้น	โดยชุมชนยังไม่ทั่วถึง
นอกจากอาชีพหลัก	
3. การรวมกลุ่มทางการท่องเที่ยว	
เพิ่มอำนาจในการต่อรองราคาสินค้าชุมชน	
<b>ด้านสังคม</b>	
<b>ผลกระทบทางบวก</b>	<b>ผลกระทบทางลบ</b>
1. ชาวบ้านมีการรวมกลุ่ม ผู้สูงอายุจะไม่	
อยู่บ้านอย่างโดดเดี่ยว	
2. ชาวบ้านมีกิจกรรมร่วมกันสร้าง	
ความสามัคคีภายในชุมชน	



**ตารางที่ 2** ผลกระทบการท่องเที่ยวโดยชุมชนจากการสัมภาษณ์เชิงลึก (ต่อ)

<b>ด้านสังคม</b>	
<b>ผลกระทบทางบวก</b>	<b>ผลกระทบทางลบ</b>
1. ชาวบ้านมีการรวมกลุ่ม ผู้สูงอายุ จะไม่อยู่บ้านอย่างโดดเดี่ยว	1. การรวมกลุ่มทางการท่องเที่ยวโดยชุมชน อาจเกิดความขัดแย้งเล็กๆ ได้เนื่องจาก
2. ชาวบ้านมีกิจกรรมร่วมกันสร้างความสามัคคีภายในชุมชน	หลากหลายความคิด
	2. การรวมกลุ่มของคนในชุมชน ผู้ดำเนินการรวมกลุ่มชุมชน ไม่ใช่ผู้นำชุมชน แต่เป็นเจ้าอาวาสวัดเฉลี่ยทอง
<b>ด้านวัฒนธรรม</b>	
<b>ผลกระทบทางบวก</b>	<b>ผลกระทบทางลบ</b>
1. การสืบสานวัฒนธรรมไทยให้กับภายนอก	1. ปัจจุบันยังไม่พบผลกระทบด้านวัฒนธรรม
2. การอนุรักษ์วัฒนธรรมไทยให้คงอยู่สืบไป	
<b>ด้านธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม</b>	
<b>ผลกระทบทางบวก</b>	<b>ผลกระทบทางลบ</b>
1. คนในชุมชนมีจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติมากยิ่งขึ้น	1. กิจกรรมการท่องเที่ยวโดยชุมชน บ้านเขินเหนือมีการใช้ทรัพยากรทางธรรมชาติ เช่น ดอกไม้ หรือใบตอง ต้นกล้วย

**ตารางที่ 3** ตารางสรุปผลกระทบทางการท่องเที่ยวโดยชุมชนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

<b>ผลกระทบทางบวก</b>			<b>ผลกระทบทางลบ</b>		
<b>ด้าน</b>	<b>ค่าเฉลี่ย</b>	<b>ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน</b>	<b>ด้าน</b>	<b>ค่าเฉลี่ย</b>	<b>ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน</b>
เศรษฐกิจ	3.9	1.25	เศรษฐกิจ	1.18	0.49
สังคม	4.51	0.53	สังคม	1.37	0.53
วัฒนธรรม	4.51	0.59	วัฒนธรรม	1.14	0.37
ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม	4.42	0.68	ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม	1.23	0.53

จากการประเมินผลกระทบจากการท่องเที่ยวโดยชุมชนจากการประเมินของหน่วยงานที่มีส่วนเกี่ยวข้อง โดยมีค่าเฉลี่ยโดยรวม และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเป็นตัวชี้วัดในด้านสังคมวัฒนธรรม อยู่ในระดับสูงสุด รองลงมา คือด้านธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และด้านเศรษฐกิจ ตามลำดับ โดยสรุปแล้วผลกระทบทางบวกทั้งในด้านของ เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม อยู่ในระดับสูง ทั้งในส่วนของ การส่งเสริมรายได้ของกลุ่มชุมชน การอนุรักษ์วัฒนธรรมไทย การรวมกลุ่ม ความสามัคคีภายในชุมชน การพัฒนาทัศนียภาพและสิ่งแวดล้อม การส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชนจากการปลูกจิตสำนึกในการรักษาสิ่งแวดล้อมจากการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

ในส่วนของผลกระทบทางลบของการท่องเที่ยวในพื้นที่ชุมชนบ้านเงินเหน้อยยังไม่มีผลกระทบด้านลบมากนัก มีเพียงความขัดแย้งของคนในชุมชนเพียงเล็กน้อย

**ตารางที่ 4** ตารางสรุปผลกระทบทางการท่องเที่ยวโดยชุมชนจากกลุ่มชุมชนท้องถิ่น

ผลกระทบทางบวก			ผลกระทบทางลบ		
ด้าน	ค่าเฉลี่ย	ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน	ด้าน	ค่าเฉลี่ย	ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน
เศรษฐกิจ	3.66	1.13	เศรษฐกิจ	1.24	0.66
สังคม	4.35	0.88	สังคม	1.02	0.41
วัฒนธรรม	4.47	0.72	วัฒนธรรม	1.14	0.57
ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม	4.38	0.77	ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม	1.08	4.17

จากการประเมินผลกระทบจากการท่องเที่ยวโดยชุมชนจากกลุ่มชุมชนท้องถิ่น โดยมีค่าเฉลี่ยโดยรวมและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเป็นตัวชี้วัด ผลกระทบด้านบวกสอดคล้องกับการประเมินจาก หน่วยงานที่มีส่วนเกี่ยวข้อง พบว่าในด้านสังคมและวัฒนธรรม มีผลกระทบเป็นอย่างมาก รองลงมา ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และด้านเศรษฐกิจตามลำดับ โดยในด้านของเศรษฐกิจมีการประเมินรายได้จากการท่องเที่ยวโดยชุมชนมากขึ้น ด้านสังคมการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ด้านวัฒนธรรมการอนุรักษ์วัฒนธรรมไทย และด้านธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เป็นเรื่องของการปลูกจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ที่เป็นผลกระทบในด้านดีในระดับสูง

ในด้านของผลกระทบด้านลบ กลุ่มชุมชนยังไม่พบผลกระทบในด้านลบมากนัก มีเพียงความขัดแย้งจากความเห็นต่างของคนในชุมชนเพียงเล็กน้อย

### ส่วนที่ 3 วงจรชีวิตของแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชน กรณีศึกษาชุมชนบ้านเงินเหนือ ตำบลโนนคอม อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดขอนแก่น

ในการวิเคราะห์วงจรชีวิตของแหล่งท่องเที่ยว (Tourism Area Life Cycle) ของบ้านเงินเหนือจังหวัดขอนแก่น พบว่าจำนวนนักท่องเที่ยวที่เข้ามาท่องเที่ยวหมู่บ้านเงินเหนือมีจำนวนน้อย มีการเข้าพักในแหล่งท่องเที่ยววันน้อย ขีดความสามารถในการรองรับของที่พักในแหล่งท่องเที่ยวยังไม่ได้รับการตรวจมาตรฐานจากหน่วยงานภาครัฐ และยังมีเพียงที่พักจำนวนเพียง 6 หลัง ที่สามารถรองรับนักท่องเที่ยวได้ในจำนวนไม่มากนัก โดยประเภทนักท่องเที่ยวที่เข้ามาท่องเที่ยวในพื้นที่คือ กลุ่มศึกษาดูงานจากหน่วยงานของภาครัฐ เป็นนักท่องเที่ยวที่ไม่มีความยั่งยืนเนื่องจากใช้งบประมาณจากทางภาครัฐในการเดินทางมาท่องเที่ยว การใช้งบประมาณที่มีวันหมด ไม่มีความต่อเนื่อง นโยบายของแหล่งท่องเที่ยวที่ใช้ในการท่องเที่ยวในปัจจุบัน คือ กลยุทธ์เชิงรุกในการหานักท่องเที่ยวทั่วไป ที่เดินทางมาท่องเที่ยวด้วยความประสงค์ของตนเอง โดยการโฆษณาผ่านทางภาครัฐในการช่วยประชาสัมพันธ์ คลิปวิดีโอ รูปภาพ แนะนำหมู่บ้านผ่านช่องทางอินเทอร์เน็ต

### อภิปรายผลการวิจัย

จากการศึกษางานวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน กรณีศึกษาบ้านเงินเหนือ ตำบลโนนคอม อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดขอนแก่น” สามารถอภิปรายผลการศึกษาร่วมกับแนวคิดและทฤษฎีงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยได้ดังนี้

1. ผลการมีส่วนร่วมทางการท่องเที่ยว การมีส่วนร่วมทางการท่องเที่ยวของชุมชนบ้านเงินเหนืออยู่ในระดับสูงกว่า 80 เปอร์เซ็นต์ของบ้านทั้งหมดในชุมชนบ้านเงินเหนือ 124 หลังคาเรือน ระดับการมีส่วนร่วมอยู่ในขั้นที่ 5 การปลอบใจ (Placation) จากทฤษฎีการมีส่วนร่วมของพลเมือง (Arnstein, 1969) กลุ่มชุมชนมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นให้หน่วยงานภาครัฐ แต่ไม่ทราบว่าจะได้นำกลับไปปรับใช้กับนโยบายในอนาคตหรือไม่

#### 2. ผลกระทบทางการท่องเที่ยวโดยชุมชน

2.1 ด้านเศรษฐกิจ ผลกระทบทางการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านเงินเหนือในด้านบวก ที่พบในระดับมากที่สุดคือ การสร้างงานให้กับคนในชุมชน การสร้างรายได้เพิ่มให้กับคนในชุมชน แต่มีการลงทุนในธุรกิจการท่องเที่ยว อยู่ในระดับต่ำ ส่วนผลกระทบทางด้านลบทางด้านเศรษฐกิจ พบในส่วนของการกระจายรายได้จากการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่ยังไม่ทั่วถึง

2.2 ด้านสังคม ผลกระทบทางด้านบวกด้านสังคมพบว่า กลุ่มชุมชนมีการรวมกลุ่มผู้สูงอายุจะไม่อยู่บ้านอย่างโดดเดี่ยว อยู่ในระดับสูง ในส่วนของผลกระทบด้านลบทางการท่องเที่ยวโดยชุมชน การรวมกลุ่มทางการท่องเที่ยวโดยชุมชนมีความขัดแย้งเกิดขึ้น ในส่วนของการรวมกลุ่มของคนในชุมชน ผู้ดำเนินการรวมกลุ่มชุมชนในการท่องเที่ยว หรือขอความร่วมมือหลักไม่ใช่ผู้นำชุมชน แต่เป็นเจ้าอาวาสวัดเฉลียงทอง

2.3 ด้านวัฒนธรรม ผลกระทบทางด้านบวกด้านวัฒนธรรม พบว่า การสืบสานวัฒนธรรมไทภูให้กับภายนอก การอนุรักษ์วัฒนธรรมไทภูให้คงอยู่ในส่วนของผลกระทบด้านลบปัจจุบันยังไม่พบผลกระทบด้านวัฒนธรรม ตั้งแต่การท่องเที่ยวโดยชุมชนเข้ามามีการอนุรักษ์วัฒนธรรมไทภู มีแต่เพิ่มมากขึ้นและเข้มแข็งมากยิ่งขึ้นและไม่มีการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมดั้งเดิม

2.4 ด้านธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ผลกระทบทางด้านบวกด้านธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม คนในชุมชนมีจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติมากยิ่งขึ้นทำให้เกิดกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ทำให้เกิดการบริหารจัดการทรัพยากรอย่างยั่งยืน ทดแทนทรัพยากรที่ใช้ในการท่องเที่ยว ในส่วนของผลกระทบทางด้านลบ ในส่วนของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมภายในชุมชนบ้านเซินเหนือมีการจัดการปัญหาขยะ มลภาวะเป็นอย่างดี ยกตัวอย่างเช่นขยะบุญ รวมกันนำขยะไปขายเพื่อเก็บไว้เป็นเงินช่วยออกค่าใช้จ่ายเมื่อเสียชีวิต หรือการนำถังเจาะรูฝังลงดินเพื่อใส่เศษอาหารเป็นปุ๋ยให้ต้นไม้ เป็นการกำจัดขยะด้วยได้ประโยชน์ไปด้วย ปัจจุบันยังไม่พบผลกระทบด้านลบด้านธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

จากการศึกษางานวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน กรณีศึกษาบ้านเซินเหนือ ตำบลโนนคอม อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดขอนแก่น” พบว่าผลกระทบทางลบจากการจัดการท่องเที่ยวอยู่ในระดับต่ำในด้านของเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เนื่องจากชุมชนมีการส่งเสริมให้คนในชุมชนรักใช้และหวงแหนบ้านเกิดของตนเอง จึงทำให้คนในสังคมมีความร่วมมือร่วมใจกันบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนได้ค่อนข้างดี ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ (Yokjinda, 2014) ที่ได้ทำการศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชน หมู่บ้านทุ่งกร่าง ตำบลทับไทร อำเภอโป่งน้ำร้อน จังหวัดจันทบุรี พบว่ามีส่วนที่เหมือนกันคือการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวในชุมชนโดยคนในชุมชน และมีการรับผลประโยชน์ร่วมกัน อีกทั้งยังมีความสอดคล้องกับงานวิจัยของ Dokbunnak & Thongkamnuch (2013) ที่ได้ศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการการท่องเที่ยว กรณีศึกษาตลาดร้อยปีสามชุก อำเภอสามชุก จังหวัดสุพรรณบุรี ซึ่งมีวัตถุประสงค์ในการศึกษาการมีส่วนร่วมด้านการจัดการการท่องเที่ยว โดยผลวิจัยพบว่ามีส่วนที่สอดคล้องกัน

ในประเด็นการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนในการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน ซึ่งคนในชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวในระดับมาก และยังมีความสอดคล้องกับงานวิจัยของ Kerdjan (2014) ที่ได้ศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชนท้องถิ่นในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศป่าชายเลนคลองโคกน จังหวัดสมุทรสงคราม โดยมีวัตถุประสงค์ในการศึกษาการมีส่วนร่วมของผู้นำชุมชนและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชน พบว่ามีประเด็นที่เหมือนกันคือ การศึกษาการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนซึ่งมีการบริหารงานโดยชุมชน ที่คล้ายกัน เป็นต้น

3. การบริหารจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน กรณีศึกษาบ้านเซินเหนือ ตำบลโนนคอม อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดขอนแก่น ในอนาคต

จากการศึกษาผลกระทบและการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านเซินเหนือมีแนวทางในการส่งเสริมและพัฒนาและป้องกันผลกระทบด้านลบของการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านเซินเหนือในอนาคตตามทฤษฎี Tows Matrix ของ Wehrich (1982) ที่ได้กล่าวถึงการสร้างกลยุทธ์มาจากการวิเคราะห์สภาพแวดล้อม ทั้งปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอก เพื่อให้ได้กลยุทธ์ออกมาในรูปแบบของกลยุทธ์ ในการส่งเสริมผลกระทบ และป้องกันผลกระทบ ดังนี้

**ตารางที่ 5** ตารางแสดงแนวทางการส่งเสริมและป้องกันผลกระทบ

<b>ด้านเศรษฐกิจ</b>	
<b>แนวทางการส่งเสริมผลกระทบด้านบวก</b>	<b>แนวทางการป้องกันผลกระทบด้านลบ</b>
1. จัดอบรมให้ความรู้ในด้านของการตลาด เพื่อเพิ่มมูลค่าให้กับสินค้าภายในชุมชน	1. การตั้งสหกรณ์ชุมชนให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการลงทุนในหุ้นและมีเงินปันผลตามวาระ
2. จัดอบรมการพัฒนาต่อยอดผลิตภัณฑ์ภายในชุมชนเพื่อสร้างมูลค่าให้กับสินค้าชุมชน	<b>ขั้นแรก</b> หน่วยงานจะลงไปให้ความรู้ความเข้าใจในการจัดสรรผลประโยชน์ภายในองค์กรของหมู่บ้านแก้ไขปัญหาด้วยตนเองก่อน
3. มีการรวมกลุ่มทางการท่องเที่ยวเพิ่มอำนาจในการต่อรองราคาสินค้าชุมชน	<b>ขั้นที่สอง</b> หน่วยงานพัฒนาชุมชน อำเภอกุฉินารายณ์ จะให้การสนับสนุนโดยให้เจ้าหน้าที่ประจำพื้นที่ลงไปช่วยชี้แจงการจัดการผลประโยชน์

**ตารางที่ 5** ตารางแสดงแนวทางการส่งเสริมและป้องกันผลกระทบ (ต่อ)

<b>ด้านสังคม</b>	
<b>แนวทางการส่งเสริมผลกระทบด้านบวก</b>	<b>แนวทางการป้องกันผลกระทบด้านลบ</b>
1. จัดกิจกรรมให้ชาวบ้านในชุมชนมีส่วนร่วมเพิ่มมากยิ่งขึ้น	2. การชี้แจงในการประชุมสาธารณะสามารถลดความขัดแย้งทางสังคมลงได้
2. สร้างความสัมพันธ์ระหว่างชาวบ้านและนักท่องเที่ยวในการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรม	
<b>ด้านวัฒนธรรม</b>	
<b>แนวทางการส่งเสริมผลกระทบด้านบวก</b>	<b>แนวทางการป้องกันผลกระทบด้านลบ</b>
1. เพิ่มกิจกรรมที่อนุรักษ์วัฒนธรรมไทย เช่น การใส่ชุดไทย ตามวันที่กำหนด เพื่อไม่ให้เลือนหายไปตามเวลา	1. การส่งเสริมการเรียนรู้วัฒนธรรมในโรงเรียนปลูกฝังจิตสำนึกในการอนุรักษ์วัฒนธรรมให้กับเยาวชนรุ่นใหม่
<b>ด้านธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม</b>	
<b>แนวทางการส่งเสริมผลกระทบด้านบวก</b>	<b>แนวทางการป้องกันผลกระทบด้านลบ</b>
1. เพิ่มกิจกรรมการท่องเที่ยวที่อนุรักษ์สิ่งแวดล้อม เช่น การปลูกต้นไม้และปักป้ายชื่อนักท่องเที่ยวเพื่อคาดหวังการกลับมาท่องเที่ยวซ้ำ	1. ปลูกต้นไม้ทดแทนการใช้ทรัพยากรทางธรรมชาติภายในพื้นที่ 2. ปลูกต้นไม้ฟอกอากาศเพื่อลดมลภาวะจากรถที่เข้ามาในพื้นที่

**ข้อเสนอแนะ**

ในการศึกษางานวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน กรณีศึกษาบ้านเขินเหนือ อำเภอกู่ฝาม่าน จังหวัดขอนแก่น” มีข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. ชุมชนควรมีการเพิ่มการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวเพื่อตอบสนองความต้องการนักท่องเที่ยวได้หลากหลายกลุ่ม และควรเพิ่มช่องทางการทำการตลาดเพื่อประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวให้เป็นที่รู้จักมากยิ่งขึ้น
2. ชุมชนควรมีการจัดการเปรียบเทียบระบบการบริหารจัดการกับแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนต้นแบบเพื่อให้เห็นหลักการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวและกิจกรรมทางการท่องเที่ยวที่ดี ซึ่งจะได้เห็นข้อดีหรือข้อเสียของตัวเอง

3. หน่วยงานที่มีส่วนเกี่ยวข้องควรมีการกำหนดเป้าหมายการพัฒนาการท่องเที่ยว โดยชุมชนร่วมกับตัวชุมชนเพื่อกำหนดแนวทางในการพัฒนาการท่องเที่ยวร่วมกัน

## References

- Arnstein, S.A. (1969). A ladder of citizen participation. **Journal of the American Planning Association**, 35(4), 216–224
- Dokbunnak, N. & Thongkamnuch, T. (2013). **Participation of communities in tourism management. Case Study in the Hundred Years Sam Chuk district of Suphan Buri**. Nonthaburi: Rajamangala University of Technology Suvarnabhumi. (In Thai)
- Kerdjan, O. (2014). **The participation of local community in eco-tourism management at Klongkon Mangove Forest in SamutSongkhram Province**. Bangkok : Faculty of Tourism and Hospitality, Dhurakij Pundit University. (In Thai)
- Vanichbuncha, K. (2007). **Statistical analysis: statistics for business and research**. 13th ed. Bangkok: Chulalongkorn University Press. (In Thai)
- Wehrich, H. (1982). The TOWS Matrix : A tool for situational analysis. *Long Range Planning*, 15(2), 54-66.
- Yokjinda, V. (2014). **Public participation in community development of Thung Krang Village, Tambon Thapsai, Amphor Pong Nam Ron, Chanthaburi Province**. Chon Buri: Graduate School of Public Administration, Burapha University. (In Thai)